

Kario kapas su kalaviju iš XIV a. pabaigos – XVI a. pradžios Jurgionių kapinyno

MANVYDAS VITKŪNAS

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, Šilo g. 5, 10322 Vilnius
El. paštas manvydas.vitkunas@gmail.com

Archeologinių tyrimų Jurgionių kapinyne (Trakų r. Aukštadvario sen.), datuojamame XIV a. pabaiga – XVI a. pradžia, kape Nr. 16 buvo aptikti 45–50 metų amžiaus vyro palaikai su turtingomis įkapėmis – kalaviju, diržo krepšiu, pentinu ir kt. Šis įkapių kompleksas yra išskirtinis ne tik Lietuvos, bet ir Viduramžių laidojimo paminklų Europos kontekste. Tai vos antras Lietuvoje tirtas šio laikotarpio kapas, kuriame rastas kalavijas, ir pirmas, kuriame kalavijas rastas kartu su pentinu. Straipsnyje skelbiama kapo Nr. 16 tyrimų medžiaga, metalinių dirbinių cheminės sudėties, rentgenografinių, odinių dirbinių morfologinės sudėties tyrimų duomenys, taip pat pateikiamas kape Nr. 16 palaidoto vyro aprangos ir ginkluotės rekonstrukcinis piešinys.

Reikšminiai žodžiai: Viduramžių laidosena, Jurgionių kapinynas, karys, kalavijas, balnakilpė

IVADAS

Straipsnyje skelbiama informacija apie XIV a. pabaiga – XVI a. pradžia datuojamame Jurgionių kapinyne¹, esančiame Trakų rajono Aukštadvario seniūnijoje, 2010 m. vykdytų archeologinių tyrimų metu aptiktą vyro kapą Nr. 16 su prabangiomis įkapėmis – kalaviju, odiniu diržo krepšiu su žalvariniais apkalais, pentinu ir kt. Toks kapo kompleksas yra unikalus Vėlyvųjų viduramžių (XIV a. pab. – XV a.) Lietuvos laidojimo paminklų kontekste.

Vėlyvųjų viduramžių Lietuvos kapinyuose rastus kapus su ginklais analizavęs archeologas Eugenijus Svetikas nustatė, kad XIV a. pabaigos – XV a. Lietuvos kapinynų kapuose yra rasti trys kalavijai – Krūminiuose (Varėnos r.), Kuršuose (Telšių r.) ir Šilėje (Kauno r.)

---

1 Viduramžių Lietuvos laidojimo paminklai mokslinėje bei populiariojoje literatūroje įvardijami dviem terminais – *kapinynas* ir *senkapis*, kurie vartojami kaip sinonimai. Todėl Jurgionių kapinynas kartais vadinamas ir Jurgionių senkapiu.

[19, 11–13]. Taigi Jurgionių kapinyno kapas su kalaviju Nr. 16 būtų ketvirtas toks kapas dabartinės Lietuvos teritorijoje. Visgi yra ne visai taip. Reikalas tas, kad ne visi ginklai, kuriuos E. Svetikas priskiria kalavijams, tokie ir yra.

Neabejotinai kalaviju laikytinas ginklas iš Krūminių kapinyno kapo Nr. 24. Jis buvo aptiktas 1969 m. archeologės Reginos Volkaitės-Kulikauskienės vadovaujamų tyrimų metu. Ginklo bendras ilgis – 109 cm (rankena – 19 cm), skersinis – 21 cm, buoželė $6,7 \times 7,0$ cm skersmens. Kartu su kalaviju kape rastas plačiašašmenis pentinis kirvis, masyvi geležinė sagtis, geležinė grandis, žalvarinė sagtelė, geležinės „apkaustų“ (gal apkalų nuo neišlikusio diržo krepšio?) dalys, taip pat Vėlyvųjų viduramžių vyrų kapams būdingos įkapės – geležinis kriauninis peilis ir geležinis skiltuvas.

R. Volkaitė-Kulikauskienė kalaviją iš Krūminių datavo XV–XVI a. pradžia [36, 16–117]. E. Svetikas kalaviją iš Krūminių priskiria jo sudarytam I tipui ir pagal sudarytą klasterį datuoja plačiai – visu XV a. [17, 11–12]. Krūminių kalavijo buoželė, vertinant jos morfologinius bruožus, priskirtina H1 tipui pagal britų ginkluotės tyrinėtojo Ronaldo Ewarto Oakeshotto (1916–2002) sudarytą tipologiją. Šio tipo buoželės pasižymi plokščia, ovalia forma, jų kraštai paprastai švelniai nuožulnūs arba nežymiai įgaubti. Remiantis E. Oakeshotto pateikta chronologija, H1 tipo buoželės pasirodo apie 1350 m. ir išnyksta XV a. pirmą ketvirtį [15, 103–104], todėl Krūminių kalavijas, atsižvelgiant į buoželės tipologiją, tikėtina datuotinas XIV a. antrąja puse – XV a. pradžia.

Dviašmenis ginklas iš Kuršų kapinyno kapo Nr. 32² turi akivaizdžių ilgojo kovos peilio (*messerio*) bruožų. Šis ginklas aptiktas 1987 m. Laimutės Valatkienės vadovaujamų archeologinių tyrimų metu [21, 223, 12 pav.]. Bendras išlikusios ginklo dalies ilgis – 77,3 cm (rankena išliko fragmentiškai, buoželė nerasta), geležtės ilgis – 70,2 cm, skersinio ilgis – 11,0 cm. Be ginklo, kape buvo rasti trys žiedai, diržo sagtis, grandis ir akmeninis galastuvas. Ginklo santykis su visu kapu kiek neįprastas. Preparuojant kapo duobę, pirmiausia 19 cm gylyje buvo rastas akmuo ir netoli jo labai suspaustoje žemėje (virš kapo buvo įrengtas kelias) aptiktas kiek deformuotas kalavijas, gulėjęs virš griaučių. Jo geležtė buvo nukreipta iš vakarų (galvūgalio dešinė pusė) į rytus (kojųūgalio kairė pusė). Mirusiojo palaikai su kitomis įkapėmis aptikti tik nuėmus ginklą, jau 38 cm gylyje [22, 37–38]. Archeologinių tyrimų ataskaitoje fotofiksacija nepateikiama, o iš brėžinių matyti, kad ginklas gulėjo virš mirusiojo palaikų, bet nebuvo padėtas tiesiai ant palaikų arba šalia jų [23, 71–73]. Todėl susidaro įspūdis, kad ginklas į kapą galėjo būti įdėtas netgi ne laidojimo metu, jis kapo duobėje galėjo atsidurti kiek vėliau. E. Svetikas ginklą iš Kuršų kapinyno kapo Nr. 32 priskiria II tipo kalavijams (pagal savo sudarytą tipologiją) ir datuoja jį XV a., o kirvį laiko „kirvio replika“ ir priskiria 3-iajam pogrupiui (pagal savo sudarytą tipologiją), datuojamam XIV a. pabaiga – XV a. pirmąja puse [19, 12–13, 2 pav.; 77–80, 65: 4 pav.]. Archeologas, kalavijų specialistas Andrius Janionis taip aprašo Kuršų kalaviją: „dviašmenis kalavijas, plokščia geležtė be griovelio, tolygiai siaurėjantis link smaigalio, galas smailus. Įkotė nulūžusi, gali būti, kad yra skylė kriaunoms tvirtinti. Skersinis smarkiai lenktas, kvilonai baigiasi rutuliuko forma. Yra skylė stačiai į rankeną įstatomam skersinukui, nageliui, kaip yra įprasta kardokšniuose (*messeriuose*)“, ir datuoja XIV–XV a. [10, 245]. Remiantis efeso bruožais, būdingais *messeriams* (nageliu – pagalbinu skersinuku), ir plačiu, peiliams būdingos formos rankenos fragmentu, galima teigti, kad dviašmenis ginklas iš Kuršų kapinyno kapo Nr. 32 galėjo būti vienas iš retesnių *messerio* tipo ginklų variantų.

2 Inventorinis numeris Žemaičių muziejaus „Alka“ fonduose ŽAM 30964/1196.

Dviašmenį ginklą iš Šilelio kapinyno kapo Nr. 59 E. Svetikas priskiria II tipo kalavijams (pagal savo sudarytą tipologiją) ir datuoja XV a. [19, 12–13]. Šis ginklas rastas 1964 m. archeologės Kazimieros Gabriūnaitės vykdytų archeologinių tyrimų metu. Mirusysis buvo palaidotas kniūbsčias, veidu į kapo duobės dugną. Prie mirusiojo kairiojo šono buvo rastas dviašmenis ginklas, kurį tyrėja įvardijo kaip kalaviją. Juosmens srityje rasta diržo sagtis, o prie dešiniojo šono – nedidelis plačiaašmenis kirvis (anot tyrėjos, „kirvelis“). Tyrėja taip pat nurodo, kad kape rastas bronzinis (veikiausiai žalvarinis – M. V.) dviejų apvijų juostinis žiedas ir dvi sidabrinės aptrupėjusios monetos kairėje juosmens srityje, po dubenkauliu (anot autorės, „po klubais“) [7, 68–70]. E. Svetikas sudarytame kapo klasteryje nenurodo nei žiedo, nei monetų, bet pamini puodo fragmentą. Kirvį jis laiko „kirvio replika“ ir priskiria 1-ajam pogrupiui (pagal E. Svetiko sudarytą tipologiją), datuojamam XIV a. pabaigai – XV a. pirmąja puse [19, 12, 2 pav.; 72–75, 61:7 pav.].

Dviašmenis ginklas iš Šilelio kapinyno yra laikytinas ne kalaviju, bet ilguoju kovos peiliu (toks peilis ir lietuviškoje literatūroje kartais vadinamas vokiška forma – *messeriu*). Europos ir Lietuvos archeologinėje medžiagoje ilgieji peiliai žinomi iš XIV a. pabaigos – XVII amžiaus. Anot. P. Bugio, „nors kai kuriais atvejais ilgųjų kovos peilių ilgis beveik nenusileidžia kalavijų ilgiui, juos priskirti peiliams įpareigoja beveik analogiška konstrukcija, gamybos būdas bei atsiradimo istorija“ [2, 5–15]. Pagrindiniai bruožai, išskiriantys ilguosius peilius iš kitų geležtinių ginklų, yra nesimetriška rankenos buoželė ir pagalbinis skersinis. Atsižvelgiant į tai, kad ginklo iš Šilelio kapinyno buoželė nėra simetriška, o rankenoje išlikusios kniedžių žymės būdingos kriauniniams peiliams, šis radinys negali būti laikomas kalaviju ir pagal konstrukcinius požymius turėtų būti priskiriamas *messeriams*.

Saulė Urbanavičienė kalaviju laiko Diktarų kapinyne (Anykščių r.) viename iš XIV–XVI a. datuojamų kapų (kape Nr. 62) aptiktą vienašmenį ginklą [20, 176, 18 pav., 194]. Visgi šis ginklas, remiantis jo morfologiniais požymiais, identifiкуotinas kaip tipiškas kovos peilis – *bauernwehras*, puikiai derantis su senkapio chronologija. Ginklas pasižymi visais šiam tipui būdingais bruožais: vienašmene peilio tipo tiesia geležte, papildomu skersinuku (nageliu), asimetriškai suformuota buožele bei kniedėmis tvirtinama kriaunine rankena.

Taigi kalavijas iš Jurgionių kapinyno kapo Nr. 16 yra laikytinas vos antruoju XIV a. pabaigos – XV a. kape Lietuvoje aptiktu kalaviju. Be to, tai yra vienintelis kalavijas, kape rastas kartu su pentinu. Kito tokio kapo Vėlyvųjų viduramžių Lietuvos kapinyuose nėra žinoma.

Šio straipsnio tikslas yra paskelbti unikalią Jurgionių kapinyno kapo Nr. 16 tyrimų medžiagą, įtraukti ją į archeologijos mokslo duomenų lauką, pagal galimybes nustatant radinių tipologiją, chronologiją, pristatant kai kurių radinių metalo cheminės sudėties rentgeno spindulių fluorescencinės analizės (XRF) lentelės (1–5 lentelės), rentgenografinius, odos tyrimus, įvertinant aptiktus artefaktus Viduramžių Lietuvos griautinių kapinynų radinių kontekste, taip pat pateikti kape palaidoto vyro aprangos ir ginkluotės rekonstrukcinį piešinį, kurį, konsultuojamas straipsnio autoriaus, sukūrė dailininkas Šarūnas Miškinis.

JURGIONIŲ KAPINYNAS

Jurgionių kapinynas žinomas nuo tarpukario laikų. 1935 m. Valstybinei archeologijos komisi-jai Karapolio pradinės mokyklos mokytojo Jono Piliaus rašytuose pranešimuose teigiama, kad vietos žmonės kalvelę vadina „Mogilkomis“, „Pradoka“, „Vysmalais“. Pastarasis pavadinimas „Vysmalai“ esą yra ir greta esančio nedidelio raisto. Viename pranešime teigiama, kad kalvelė, kurioje yra senkapis, priklauso ūkininkams Vincui Vasiliauskui ir Vincui Gostaltavičiui, kitame pranešime – kad ši kalva yra net penkių ūkininkų nuosavybė. Pranešimuose minimi

kalvelėje iškasami arba išariami „žmonių kaulai, žiedai, sidabriniai pinigai, kardai, durtuvai, kirviai“ [24, 58–69]. Kaliūkščių kaimo gyventojas Juozas Algio Ramanausko 2011 m. pateiktą liudijimą, Jurgionių kapinyną vietos žmonės iki šiol vadina „Prancūzkapiais“, „Prancūzų kapais“, o labiau sulenkėję gyventojai – „Mogilkomis“.

Viename 1935 m. rašytame J. Piliaus pranešime taip pat minimi vienas ar du pilkapiai, buvę kalvos šlaite. Mašinraščiu rašytame pranešime rašoma: „Ant to kalnelio seniau buvo supiltas iš žemių koks tai kūgis apie 0,5 metrų aukščio. Bet dabar jau išnykęs“. Ši mašinraščio dalis nežinia kieno taisyta ranka. Pataisytas tekstas skamba taip: „Ant to kalnelio atšlaitės seniau buvo supilti iš žemių du pilkapiai apie 0,5 metrų aukščio. Bet dabar jau išarti“ [24, 60]. Archeologo Broniaus Dakanio manymu, kalvelėje galėjo būti arimo metu sunaikinti pilkapiai, o II tūkst. m. viduryje čia įrengtas senkapis [3, 22].

Nei tarpukariu, nei sovietmečiu Jurgionių kapinynas nebuvo tyrinėtas. 1984 m. Jurgionių kapinyną žvalgė tuometinė Mokslinė metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba (labiau žinoma santrumpa MMT) [2, 22]. B. Dakanis 1987 m. paskelbtame straipsnyje „Mažai žinomi V–XII a. Rytų Lietuvos pilkapiai“ pirmą kartą kiek plačiau aprašė Jurgionių kapinyną. Jis mini tuo metu vietos gyventojų plačiai vartotus kapinyno pavadinimus: „Mogilkos“ ir „Prancūzų kapai“. B. Dakanio teigimu, suartame kalvos paviršiuje rasta degintų ir daug nedegintų žmonių kaulų, žalvarinės vytinės antkaklės lankelio gabalėlis, peilis ir žiestų puodų šukių. B. Dakanis spėjo, kad kalvoje buvo pilkapių su degintiniais kapais ir yra II tūkst. m. vidurio kapinynas [4, 60].

Jurgionių kapinynas, vad. Prancūzų kapais, yra nekilnojamas kultūros paveldo objektas (unikalus kodas Kultūros vertybių registre 13145)³. Jurgionių kapinyno archeologiniai tyrinėjimai buvo pradėti 2010 m. (vadovas dr. M. Vitkūnas; kartu dirbo ir perkastos Nr. 2 tyrimams vadovavo prof. dr. Ilona Vaškevičiūtė⁴) [26; 35]. Per pirmąjį kapinyno tyrinėjimų sezoną buvo ištirtos dvi perkastos – Nr. 1 ir Nr. 2 (bendras plotas – 215 m²), rasti 27 kapai (Nr. 1–27). Gausiai rasta pavienių žmonių kaulų. Aptikti 174 inventorintini radiniai (neskaičiuojant smulkių neregistruotų keramikos šukių). 2011 m. tyrimai buvo tęsiami. Perkasoje Nr. 3 (80 m²) ištirti penki kapai (Nr. 28–32), tarp jų vienas dvigubas (Nr. 30A ir B). Kapuose ir pavieniui kapinyno teritorijoje aptikta 40 inventorintinių radinių [26; 29]. Atlikta 2010 m. ir 2011 m. tyrimų metu rastų žmonių palaikų antropologinė analizė (autorius prof. dr. Rimantas Jankauskas, Vilniaus universiteto Medicinos fakultetas). Po vienerių metų pertraukos 2013 m. kapinyno tyrimai buvo pratęsti. Ištirta perkasa Nr. 4 (80,8 m²). Rasta 17 kapų (Nr. 33–49), kapuose ir pavieniui kapinyno teritorijoje aptikti 105 inventorintini archeologiniai radiniai [27; 31]. 2014 m. ištirta perkasa Nr. 5 (40,5 m²), rasti 5 kapai (Nr. 50–54; tarp jų vienas grupinis). Aptikti 97 inventorintini archeologiniai radiniai [25; 31].

Buvo atlikta žmonių palaikų antropologinė analizė (autoriai prof. dr. Rimantas Jankauskas ir doc. dr. Justina Kozakaitė, Vilniaus universiteto Medicinos fakultetas), taip pat rastų paukščių kaulų paleoornitologinė analizė (autorius Saulius Rumbutis, Kauno Tado Ivanausko zoologijos muziejus) bei gyvūnų dantų paleozoologinė analizė (autorius Vaclovas Gedminas, Kauno Tado Ivanausko zoologijos muziejus). Visi kapinyno tyrinėjimų

3 Kultūros vertybių registre registruotas nuo 1993 m. kovo 22 d. Objekto vertingosios savybės buvo patikslintos 2013 m. balandžio 2 d. Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos aktu Nr. KPD-VL-363.

4 Už bendrystę, pagalbą ir pamokas, pradedant laidojimo objektų tyrimus, straipsnio autorius nuoširdžiai dėkoja kolegei archeologei prof. dr. Ilonai Vaškevičiūtei.

metu rasti radiniai perduoti Trakų istorijos muziejui. 2025 m. aukščiausios kategorijos restauravimo chemijos technologė⁵ Asta Grubinskaitė 2025 m. atliko dalies metalinių radinių iš Jurgionių kapinyno kapo Nr. 16 metalo cheminės sudėties rentgeno spindulių fluorescencinę analizę (XRF)⁶, o specialistas Rapolas Vedrickas (VŠĮ „Meno kūrinių tyrimai“) 2025 m. atliko kape rasto kalavijo rentgenografinį tyrimą.⁷ Be to, Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai Restauravimo skyriaus vyriausioji restauratorė Jurgita Kalėdienė 2025 m. atliko (tyrimo Nr. ORN-80) odos likučių morfologinius tyrimus.⁸

2010–2011 m. Jurgionių archeologinėje ekspedicijoje dirbo ir archeologinę praktiką atliko Vilniaus pedagoginio universiteto (nuo 2011 m. – Lietuvos edukologijos universitetas) Istorijos fakulteto studentai. 2013 ir 2014 m. nemažą ekspedicijos dalyvių dalį sudarė iš Rusijos atvykę Maskvos Jurgio Baltrušaičio vidurinės mokyklos⁹ moksleiviai. Visuose tyrimų sezonuose dalyvavo Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) Humanitarinių mokslų fakulteto, Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto studentai, Vilniaus bei Kauno mokyklų moksleiviai, savanoriai talkininkai iš įvairių Lietuvos ir Rusijos vietovių. Nuo 2010 m. iki 2013 m. Jurgionių kapinyno archeologinius tyrinėjimus finansiškai rėmė leidykla „Versmė“ (vadovas – Petras Jonušas).

Ligšiolinių tyrimų duomenys leidžia teigti, kad Jurgionių kapinyne mirusieji buvo laidojami XIV a. pabaigoje – XVI a. pradžioje. Kapinynas naudotas gana trumpai, ne ilgiau kaip 150 metų. Tai yra labai svarbu, nes kapai nesuardyti vėlesnių laidojimų metu.

Gali būti, kad griautinis Jurgionių kapinynas įrengtas greta kito, iki mūsų dienų neišlikusio arba dar nerasto degintinio kapinyno. Tyrinėjant Jurgionių kapinyną, rasta keliasdešimt ugnyje pabuvojusių daiktų arba jų fragmentų, bet visi jie aptikti viršutiniame perartame sluoksnyje. Ligšiolinių tyrimų rezultatai neleidžia kalbėti apie tai, kad griautinis kapinynas įrengtas ankstesnio degintinio kapinyno vietoje, nes apdegusių daiktų kol kas visiškai nerasta griautinių kapų žemių užpilde. Susidaro įspūdis, kad degintiniai kapai buvo visiškai šalia ir yra sunaikinti ilgą laiką ariant žemę. Galbūt degintinių kapų Jurgionyse mįslę padės atskleisti tolesni archeologiniai tyrimai.

Jurgionių kapinyną paliko šalia gyvenusi Vėlyvųjų viduramžių bendruomenė. Bent dalis jos narių priklausė gana aukštam socialiniam sluoksniui, tikriausiai buvo bajorai.

5 Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos išduotas atestatas Nr. 521.

6 Tyrimo ataskaita saugoma šio straipsnio autoriaus asmeniaame archyve. Tyrimo metu fotofiksacija atlikta naudojantis optiniu mikroskopu Motic SMZ-171 (x20–100) su Moticam 10.0MP skaitmeninės kameros priedu (objektyvo didinimas nuo x15 iki x60). Metalų kokybinė cheminė sudėtis nustatyta rentgeno spindulių fluorescencine analize (XRF) su mobiliuoju spektrometru Niton XL3t 980 GOLD (spinduliuotės šaltinis – miniatiūrinis rentgeno spindulių vamzdelis, vamzdelio įtampa/srovė – 50kV/200mA (2W Max.), detektorius – SDD (angl. *Silicon Drift Detector*). Visuose spektruose yra matoma nedidelio intensyvumo sidabro (Ag) smailė – tai prietaiso sidabro anodo signalas.

7 Tyrimo duomenys saugomi VŠĮ „Meno kūrinių tyrimai“ archyve ir dr. Andriaus Janonio asmeniniame archyve. Radinių rentgenogramos buvo kuriamos aparatu GIERTH TR 90/30 su skaitmeniniu vaizdo detektoriumi. Visi režimai yra 80–90 kV rentgeno vamzdžio įtampos diapazone. Atstumas – iki 1 m. Gautos rentgenogramos buvo apdorotos „Adobe Photoshop“, o analizuotos naudojant atviro kodo vaizdų tvarkymo programą „GIMP“.

8 Archeologinės odos tyrimo ataskaita Nr. ORN-80 saugoma Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų Restauravimo skyriuje. Už pagalbą rengiant straipsnį ir organizuojant archeologinės odos tyrimą autorius nuoširdžiai dėkoja kolegei archeologei dr. Rasai Glebutei.

9 Государственное образовательное учреждение средняя общеобразовательная школа с этнокультурным литовским компонентом образования № 1247 им. Ю. Балтрушайтиса.

2010–2011 m. ir 2013 m. vykdytų tyrimų metu kapinyne aptikta ginklų (kalavijas, ietigaliai, kirviai), pentinų, prabangių papuošalų (signetiniai žiedai, daugiakaroliai antsmilkiniai, auksuotas sidabrinis kabutis ir kt.). Dalis radinių yra išskirtiniai vienalaikių Viduramžių Lietuvos kaimo kapinynų kontekste. Manytume, kad Jurgionių kapinynas – tai XIV a. pabaigoje – XVI a. pradžioje šalimais gyvavusio bajoro kiemo (sodybos) nekropolis. Šios bendruomenės gyventojai arba net jų dauguma (ypač čia palaidoti bajorai) turėjo būti bent jau formaliai pakrikštyti, bet krikšto poveikis jų pasaulėžiūrai dar buvo akivaizdžiai menkas. Tai liudija vyraujanti laidojimo kryptis (kapai galvūgaliu daugiausia orientuoti į pietryčius, o ne į vakarus, kaip reikalauja krikščioniškos laidojimo taisyklės), gausios įkapės (tarp jų ginklai, jojimo reikmenys, moliniai indai, paukščių kaulai, arklių dantys). Tokie radiniai nebūdingi stipresnės christianizacijos bendruomenėms [32, 443–447].

XIV a. pab. – XVI a. pr. dabartinės Lietuvos teritorijoje buvo paplitusi mirusiųjų inhumacija, tačiau iki pat XV a. antrojo ketvirčio dar gyvavo ir kremacijos paprotys. Griautiniuose kapuose mirusieji laidoti karstuose arba be jų. Mirusiųjų erdvinė orientacija buvo įvairi, tačiau vis labiau įsigalėjo laidojimo kryptis galvūgaliu į vakarus. Ypač tai pastebima vietovėse, kuriose christianizacijos procesai buvo labiau pažengę, o kapuose randama mažiau įkapių. XIV a. pab. – XVI a. pr. kapuose aptinkama daug įkapių. Absoliučioje daugumoje tirtų kapinynų įkapių rasta daugiau nei pusėje visų kapų, o jų skaičius įvairuoja nuo vieno iki daugiau nei dvidešimties daiktų. Dažniausiai pasitaikanti įkapė – peilis, įdėtas tiek į vyrų ir moterų, tiek ir į vaikų kapus. Moterų kapai pasižymėjo papuošalų įvairove, o vyrų kapuose iš papuošalų dažniausiai aptinkami žiedai. Būdingos moterų kapų įkapės yra verpstukai, ylos, vyrų kapų – ginklai (retai – ir pentinai, balnakilpės), skiltuvai su titnagu, skustuvai, diržų sagtys. Abiejų lyčių mirusiųjų kapuose randama kapšelių, pinigų likučių, monetų, grandžių, puodų, paukščių kaulų, amuletų (kaustytų žvėrių nagų) bei kitų įkapių. Po krikšto plitusi krikščionybė turėjo įtakos ir mirusiųjų laidojimo papročiams, tačiau ji nebuvo vienodai stipri visose etninėse lietuvių žemėse. Svarbiausiose valstybės centruose, miestuose, šalia pilių, bažnyčių ir artimesnėje jų aplinkoje krikščionybė plito sparčiau, o periferijoje visą aptariamą laikotarpį gyvavo saviti, su krikščionyste sunkiai derantys laidosenos elementai. Egzistavo religinis sinkretizmas, krikščionybės ir senojo baltų tikėjimo tradicijų persipynimas, atsispindėjęs ir laidojimo papročiuose [5]. Jurgionių kapinynas yra puikus šių tendencijų atspindys.

Kapinyne teritorijoje randami pavieniai veikiausiai ankstyvesni nei XIV–XV a. radiniai (žalvarinės įvijos, dalis kurių yra apsilydžiusios) leidžia spėti, jog šioje teritorijoje būta ir ankstyvesnių palaidojimų, kai mirusieji laidoti pagal kremacijos paprotį. Taip pat neatmesdama galimybės, kad kapinyne teritorijoje buvo ir Viduramžių laikotarpio degintinių kapų (kiek ankstyvesnių ar netgi vienalaikių su tirtais griautiniais kapais), bet jie visiškai sunaikinti daugelį metų kapinyne teritorijoje dirbant žemę.

Jurgionyse atliktų archeologinių tyrimų medžiaga skelbta fragmentiškai. Nedideli informaciniai straipsniai pasirodė tęstiniame moksliniame informaciniame leidinyje *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje* [29; 30; 31]. Trumpa apibendrinamojo pobūdžio informacija apie Jurgionių kapinyną pateikta viename iš straipsnių mokslinių straipsnių rinkinyje, skirtame svarbiausių Lietuvos archeologijos atradimų apžvalgai [32]. Atskira publikacija buvo skirta raitelio atributams iš Jurgionių kapinyne [34].

Jurgionių kapinyno tyrimų medžiaga buvo pavišinta tarptautinėse mokslinėse konferencijose Lietuvoje (2014 m. Biržuose¹⁰, 2017 m. Šiauliuose¹¹, 2025 m. Šiauliuose¹²), Baltarusijoje (2018 m. Polocke¹³), Rumunijoje (2025 m. Sibiu¹⁴).

Archeologiniai tyrimai Jurgionyse tapo vienu iš 2013 m. režisieriaus Aleksandro Matonio vadovaujamos kūrybinės grupės sukurtu dokumentinio filmo „1410. Žinomas nežinomas Žalgiris“¹⁵ siužetų. Apie Jurgionių tyrimų rezultatus rašoma ir M. Vitkūno mokslo populiarinimo straipsnyje [33].

KAPAS NR. 16

Kapas Nr. 16 (1 pav.) buvo rastas¹⁶ 40 cm gylyje. Kapo duobės kontūrai neišryškėjo (tai būdinga daugeliui Jurgionių kapinyno kapų dėl grunto savybių – čia vyrauja gana stambių frakcijų smėlis su žvyru), karsto pėdsakų nepastebėta. Sprendžiant pagal griaučių padėtį, kapo duobė turėjo būti orientuota 150–330° kryptimi. Mirusysis paguldytas ant nugaros, galva į pietryčius, 150° kryptimi. Ši laidojimo kryptis yra vyraujanti Jurgionių kapinyne.

Kapas kiek apardytas kapinyno teritorijoje vykusių žemės darbų metu. Labiausiai

1 pav. Kapas Nr. 16. Bendras vaizdas. Manvydo Vitkūno nuotr.

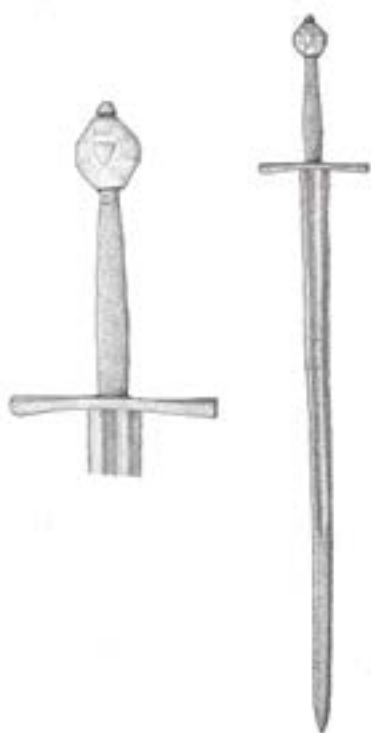
- 10 Tarptautinė mokslinė konferencija „Naujausi archeologiniai tyrinėjimai“. Biržų krašto muziejus „Sėla“, 2014 m. lapkričio 28–29 d. M. Vitkūno pranešimas „Karingos viduramžių bendruomenės kapinynas Jurgionyse“.
- 11 6-oji tarptautinė tarpdisciplininė mokslinė konferencija „Regionas: istorija, kultūra, kalba“. Šiaulių universitetas, 2017 m. kovo 30–31 d. M. Vitkūno pranešimas „Ginkluoti ir nuginkluoti: du viduramžių kapinynai Pietų Lietuvoje“.
- 12 14-oji tarptautinė tarpdisciplininė mokslinė konferencija „Regionas: istorija, kultūra, kalba“. Vilniaus universiteto Šiaulių akademija, 2025 m. gegužės 15–16 d. M. Vitkūno pranešimas „Kalavijas iš viduramžių kapinyno Jurgionyse“.
- 13 IV міжнародная навуковая канферэнцыя “Беларускае Падзвінне: вопыт, методыка і вынікі палявых і міждысцыплінарных даследаванняў”. Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт, 19–20 красавіка 2018 года. M. Vitkūno pranešimas „Вооруженные и безоружные: исследования позднесредневековых захоронений в южной Литве“.
- 14 The International Conference „Interethnic Relations in Transylvania. Militaria Mediaevalia in Central and South Eastern Europe“. Sibiu, October 16th – 19th, 2025. M. Vitkūno pranešimas „Jurgionys: ein Friedhof einer militarisierten Gemeinde in Südlitauen vom späten 14. bis zum frühen 16. Jahrhundert“.
- 15 „1410: žinomas nežinomas Žalgiris“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą [žiūrėta 2025 11 11]: [https://www.kinofondas.lt/filmas/filmas-1410-zinomas-nezinomas-zalgiris-1410-known-unknown-zalgiris-\(grunwald\)/](https://www.kinofondas.lt/filmas/filmas-1410-zinomas-nezinomas-zalgiris-1410-known-unknown-zalgiris-(grunwald))
- 16 2010 m. vykusios archeologinės vasaros praktikos metu kapą aptiko docento M. Vitkūno vadovaujami Vilniaus pedagoginio universiteto Istorijos fakulteto studentai, o išpūdingiausio radinio – kalavijo atradimo džiaugsmą patyrė studentas Ričardas Dediala, vėliau tapęs istoriku – medievistu ir paveldosaugininku.

2 pav. Peilis (radinys Nr. 56). Trakų istorijos muziejaus nuotr.

3 pav. Kalavijas (radinys Nr. 54). Trakų istorijos muziejaus nuotr.

nukentėjusi kaukolė, arimo metu smarkiai sužalota norago. Sunykę daugelis rankų ir kojų pirštakaulių, dalis kitų smailesnių kaulų. Kairė ranka ištiesta, plaštaka palenкта ir padėta ant dubens. Dešinė ranka ties alkūne palenкта taip, kad plaštaka būtų ant dubens, kryžkaulio srityje. Kojos ištiestos. Griaucių ilgis – 178 cm. Kapo duobės dugnas atidengtas 61 cm gylyje.

Preparuojant kapą, po dešinės rankos dilbiu rastas geležinis įtveriamasis peilis (rad. Nr. 56; 2 pav.) lenкта nugarėle¹⁷. Prie dešiniojo mirusiojo šono buvo įdėtas dviašmenis kalavijas (radinys Nr. 54; 3, 4, 5 pav.)¹⁸, smaigaliu orientuotas link kojūgalio. Kalavijo geležtė perlaužta ties viduriu (veikiausiai bijant, kad kapas gali būti išplėstas ir brangi įkapė pagrobta, bet neatmestina ir ginklo ritualinio sugadinimo galimybė). Vienu cm žemiau kalavijo skersinio, per 1 cm nuo geležtės į mirusiojo pusę rasta geležinė saktis (radinys Nr. 55; 6 pav.)¹⁹ – kalavijo makšties tvirtinimo prie diržo sistemos elementas. Jis stačiakampio formos. Ant kairės kojos šlaunikaulio rasta geležinė grandis (rad. Nr. 61; 7 pav.)²⁰ taip pat veikiausiai buvo makšties tvirtinimo prie diržo sistemos elementas.

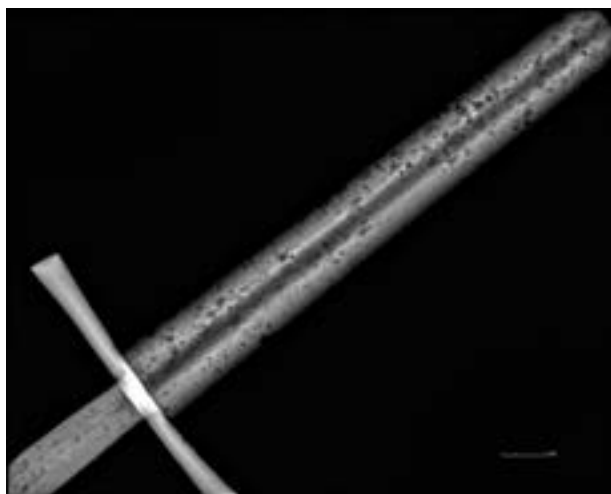
4 pav. Kalavijas (radinys Nr. 54). Mantvido Mieliausko piešinys

¹⁷ Inventorinis numeris Trakų muziejaus (toliau – TIM) fonduose GEK 56.

¹⁸ Inventorinis numeris TIM fonduose GEK 3365.

¹⁹ Inventorinis numeris TIM fonduose TIM AP 620/1.

²⁰ Inventorinis numeris TIM fonduose TIM AP 624.

5 pav. Kalavijo (radinio Nr. 54) rentgenograma. Rapolo Vedricko nuotr.

6 pav. Sagtis nuo kalavijo tvirtinimo sistemos (radinys Nr. 55). Trakų istorijos muziejaus nuotr.

7 pav. Geležinė grandis (radinys Nr. 61). Trakų istorijos muziejaus nuotr.

8 pav. Geležinė sagtis nuo diržo (radinys Nr. 55A). Trakų istorijos muziejaus nuotr.

Apskrita geležinė sagtis (rad. Nr. 55A; 8 pav.)²¹, labai paveikta korozijos, taip pat rasta tarp šlaunų, arčiau kairiosios šlaunies. Jis buvo nuo diržo (neiškilo). Kairėje juosmens pusėje, virš kairiojo dubenkaulio aptikti odinio diržo krepšio su žalvariniais apkalais (radinys Nr. 57; 9 pav.)²² likučiai. Krepšyje buvo geležinis skustuvas (rad. Nr. 60; 10 pav.)²³, skiltuvas (rad. Nr. 58) ir titnagas (rad. Nr. 59).

Dešinės kojos padikaulių srityje rasta geležinė sagtis (radinys Nr. 62; 11 pav.)²⁴ veikiausiai buvusi pentino tvirtinimo elementu. Tarp kojų rastas geležinis pentinas

21 Inventorinis numeris TIM fonduose TIM AP 620/2.

22 Inventorinis numeris TIM fonduose TIM AP 622.

23 Inventorinis numeris TIM fonduose TIM AP 625.

24 Inventorinis numeris TIM fonduose TIM AP 620/3.

9 pav. Odinio diržo krepšio su žalvariniais apkalais fragmentai (radinys Nr. 57). Trakų istorijos muziejaus nuotr.

10 pav. Skustuvas (radinys Nr. 60). Trakų istorijos muziejaus nuotr.

11 pav. Sagtis nuo pentiną tvirtinančio dirželio (radinys Nr. 62). Trakų istorijos muziejaus nuotr.

(radinys Nr. 63; 12 pav.)²⁵ buvo arčiau kairės kojos, nors su jo tvirtinimu susijusi sagtelė rasta prie dešinės kojos. Pentinai, dėvimi po vieną, buvo tvirtinami ir prie kairės, ir prie dešinės kojos.

Atlikus osteologinės medžiagos iš kapo Nr. 16 antropologinius tyrimus (2011 m. juos atliko Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Anatomijos, histologijos ir antropologijos katedros profesorius dr. Rimantas Jankauskas), paaiškėjo, kad kape palaidotas brandaus amžiaus, daugmaž 45–50 metų, vyras [11, 128–129]. Patologijų arba traumų pėdsakų neaptikta.

ĮKAPIŲ TIPOLOGIJA, CHRONOLOGIJA, KONTEKSTAS

Dviašmenio kalavijo (radinys Nr. 54) bendras ilgis – 1 115 mm. Geležtė dviašmenė su išilginiu grioveliu, kuris prasideda nuo skersinio ir pasibaigia likus daugmaž 30 cm iki smaigalio (tiksliai nustatyti sunku dėl korozijos). Geležtės ilgis – 880 mm. Beveik ties viduriu geležtė perlaužta (dar prieš kalavijui patenkant į kapą), ji išlenkta (veikiausiai laužiant kalaviją). Geležtės plotis ties skersiniu – 45,5 mm, ties lūžio vieta – 37 mm, storis ties lūžio vieta – 5,5 mm. Ašmenys keliose vietose ištrupėję (panašu, kad ne dėl korozijos, bet dar naudojant ginklą). Kalavijo rankena baigiasi žalvarine buožele ir geležiniu skersiniu. Buoželė tuščiavidurė, užmauta ant kalavijo rankenos, ji užapvalinto daugiakampio (žiūrint iš priekio, aštuoni kampai) formos, iš abiejų pusių išgaubta. Buoželės matmenys: aukštis – 50 mm,

²⁵ Inventorinis numeris TIM fonduose AP 625.

12 pav. Pentinas (radiny Nr. 63). Trakų istorijos muziejaus nuotr.

plotis – 50 mm, storis – 38 mm. Buoželės centre vienoje pusėje aiškiai matyti gana grubiai įkaltas stilizuotą skydą vaizduojantis ornamentas. Greta jo buoželėje yra 7×3 mm dydžio skylutė (neturinti funkcinės paskirties; ginklo pažeidimas). Rankenos galas baigiasi kūgeliu (plotis – iki 20 mm, aukštis – 11 mm), neleidžiančiu buoželei nusmukti. Bendras rankenos ilgis – 221 mm, ilgis nuo buoželės iki skersinio – 161 mm. Rankena nuo buoželės link skersinio nežymiai plėtėja, o ties skersiniu vėl susiaurėja: rankenos plotis ties buožele – 16 mm, plačiausioje vietoje – 27 mm, ties skersiniu – 23 mm; rankenos storis – 6 mm. Skersinis tiesus, šiek tiek užlenktas link geležtės. Skersinio galai plėtėjantys, cilindro formos. Skersinio ilgis – 170 mm, plotis ties rankena – 11 mm. Skersinio atšakų skersmuo siauriausioje vietoje – 13 mm, galuose – 17,5–18 mm²⁶.

A. Janionis Jurgionių kalavijų aprašo taip: „dviašmenis ilgasis kalavijas, išlikęs visas, tik perlūžęs pusiau. Rankena labai ilga, masyvi buoželė vario lydinio, su ornamentais (centre matosi širdies formos ornamentas). Smaigalys aiškus, bet ne itin smailus. Įklotė rombo formos. Buoželė daugiakampės formos. Viduryje išlikęs širdies formos ornamentas“ [10, 234].

Kalavijo geležtės metalo sudėties rentgeno fluorescencinė (XRF) analizė rodo, kad spektre dominuoja intensyvios geležies (Fe) smailės. Spektre matyti ir ypač mažo intensyvumo kalcio (Ca), titano (Ti), mangano (Mn), nikelio (Ni), vario (Cu) priemaišų. Šiuos duomenis galima traktuoti kaip lydinio priemaišas ir kartu kaip archeologinį radinį. Todėl galima daryti išvadą, kad kalavijo rankena – geležies (Fe) lydinys (1 lentelė).

1 lentelė. Kalavijo geležtės metalo sudėties rentgeno fluorescencinės (XRF) analizės duomenys

Matavimų skaičius	Elementai						
	Fe	Co	Cu	Zn	As	Mn	S
I matavimas	97,64 ± 0,31	0,26 ± 0,03	0,05 ± 0,01	0,01 ± 0,00	0,01 ± 0,00	0,09 ± 0,01	0,78 ± 0,10

Tiriant kalavijo buoželę, matavimai atlikti trijose jos vietose (2 lentelė). Iš kalavijo buoželės metalo sudėties XRF analizės matyti, kad spektre vyrauja intensyvios vario (Cu) ir mažesnio intensyvumo cinko (Zn) smailės. Pateiktame spektre matyti ir ypač mažo intensyvumo kalcio (Ca), geležies (Fe), nikelio (Ni), arseno (As), švino (Pb) bei alavo (Sn) smailės.

26 Kai kurie matmenys, nurodomi šiame straipsnyje ir nurodomi A. Janionio daktaro disertacijoje, labai nežymiai skiriasi.

Šių smailių buvimą galima traktuoti kaip lydinio priemaišas. Spektre yra akivaizdžios mažo intensyvumo arseno (As) smailės. Yra žinoma, jog Viduramžiais vario lydinių apdirbimui buvo naudojamos arsenas. Lydant varį arseno druskų naudota nedaug, be to, lydymo metu arsenas (As) sudega, todėl jo kiekis, perlydant vario lydinius, mažėja. Kadangi spektre fiksuojama nors ir nedidelė alavo (Sn) smailė, galima teigti, kad kalavijo buoželė – vario, cinko ir alavo lydinys – žalvaris.

2 lentelė. Kalavijo buoželės metalo sudėties rentgeno fluorescencinės (XRF) analizės duomenys

Matavimų skaičius	Elementai							
	Cu	Zn	Sn	Sb	As	Pb	Fe	Au
I matavimas	80,14 ± 0,15	13,36 ± 0,05	3,46 ± 0,02	0,15 ± 0,01	0,32 ± 0,02	1,08 ± 0,02	1,19 ± 0,01	0,00
II matavimas	80,44 ± 0,14	13,34 ± 0,04	3,54 ± 0,02	0,15 ± 0,01	0,33 ± 0,02	0,67 ± 0,01	1,23 ± 0,01	0,00
III matavimas	80,77 ± 0,15	13,71 ± 0,06	3,01 ± 0,02	0,12 ± 0,01	0,25 ± 0,02	0,50 ± 0,02	1,29 ± 0,02	0,00

Kalavijo rentgenografinio tyrimo rezultatai leidžia daryti prielaidas apie šio kalavijo gamybos būdą. Rentgenogramoje (5 pav.) galima išskirti ašmenų prijungimo prie šerdies linijas, jos rodytų, kad kalavijas buvo gamintas bent iš trijų plieno juostų. Centrinė – šerdis su grioveliu, o iš kraštų kalviško suvirinimo būdu buvo prijungtos ašmenų juostos. Šis gamybos būdas buvo gana populiarus Europoje ir yra apibrėžiamas kaip EC tipo (pagal čekų tyrėjus Jiržį Hošeką, Jiržį Koštą ir Petrą Žakovskį). Kaip pastebi tyrėjai, šis tipas Europoje ima nykti apie XII a. [7, 16, 30]. Todėl galima daryti prielaidą, kad Jurgionių kalavijas buvo pagamintas laikantis gana konservatyvių gamybos būdų. Rentgenogramoje taip pat galima išžvelgti ženklavimo pėdsakų. Jie prasideda apie 14-ą cm nuo apatinio skersinio ir yra išsidėstę per visą griovelio plotį. Ženkilai buvo graviruoti, todėl yra labai negilūs ir neįskaitomi rentgenogramoje. Detaliau ištyrus ženklus ir nustačius jų kilmę, būtų galima sieti Jurgionių kalaviją su tam tikrais gamybos centrais Europoje, naudojusiais graviruotus ženklus ar rašmenis kalavijų gamyboje.

A. Janionis kalaviją datuoja XIV a. [10, 234]. Anot jo, Jurgionyse aptikto kalavijo charakteristika (jo matmenys, geležtės forma) gana panaši į Raudonėje (Jurbarko r.) atsitiktinai aptikto kalavijo [8, 234]. Ir nors pastarojo kalavijo priskyrimas vadinamajam „Desiukiškių“ tipui abejotinas, vis dėlto jo sąsaja su Kuršuose aptiktu kalaviju leidžia daryti prielaidą, kad tai XIV a. karių elito ginklas, galimai gamintas ne Lietuvos teritorijoje. Panašiai reikėtų vertinti ir Jurgionyse aptiktą kalaviją. Raudonės ir Jurgionių kalavijų panašumą papildomai pabrėžia buoželei pagaminti naudotas žalvaris – itin retas atvejis XIV–XV a. kalavijų gamyboje²⁷.

Labai svarbu atkreipti dėmesį į kalavijo buoželę. Remiantis britų kalavijų tyrinėtojo E. Oakeshotto tipologija, Jurgionių kalavijo buoželė priskirtina I tipo 1-ai atmainai. Anot E. Oakeshotto, jo didžiausio populiarumo laikotarpis buvo apie 1360–1450 metus. Ankstyviausias datuojamas pavyzdys yra kalavijas, rastas 1308 m. mirusio Austrijos ir Vokietijos valdovo Albrechto I Habsburgo (1255–1308) kape Špejerio katedroje (*Speyer*) Pietvakarių Vokietijoje (E. Oakeshottas klaidingai nurodo, kad Albrechtas I palaidotas Tryro (*Trier*) katedroje toje pačioje Vokietijos dalyje) [14, 321–322]. Dar vieną panašų

²⁷ A. Janionio žodinė informacija.

kalaviją galima pamatyti Viurburgo (*Würzburg*) katedroje Bavarijoje esančiame vyskupo Gerhardo iš Švarcburgo (Gerhard von Schwarzburg, 1359–1400) antkapiniame paminkle [14, 321–322] (13 pav.). Ginklas su tokia pat buožele yra rastas Kopenhagoje (Danija) ir E. Oakeshotto datuojamas 1290–1340 m., o kitas, priskiriamas XV a. pradžiai, aptiktas Londone [15, 63–65, fig. 34, 38].

Albrechto I Habsburgo kalavijo buoželė geležinė, bet tipologiškai ji artima Jurgionių kalavijo buoželei. Tiesa, vokiečių tyrėjai pabrėžia, kad 1793 m. atkasus Albrechto I Habsburgo kapą, galimai buvo apardytas ir Rudolfo I Habsburgo (1218–1291) kapas, tad kai kurie daiktai galėjo persimaišyti [12]. Bet kokių atveju chronologinis tarpsnis tarp Albrechto I Habsburgo ir Rudolfo I Habsburgo mirties ir palaidojimo datų nėra didelis – tik 18 metų, ir kalavijas, kuriam valdovui beprisklausė, yra iš XIII–XIV a. sandūros.

Dar artimesne analogija Jurgionių kalavijui, manoma, laikytinas Tiuringijos ir Heseno landgrafui, Vokiečių ordino didžiajam magistrui Konradui Tiuringiečiui (Konrad von Thüringen, m. 1240 m.) (14 pav.) priklausęs kalavijas, rastas XIX a. Karaliaučiuje, Priegliaus upėje, dabar saugomas Vokietijos istorijos muziejuje Berlyne [9]. Jo buoželė yra labai panaši į Jurgionių kalavijo. Ši aplinkybė galbūt leistų ankstinti Jurgionių kalavijo datavimą iki XIII a., bet nėra iki galo aišku, kiek pagrįstas kalavijo iš Karaliaučiaus priskyrimas būtent Konradui II.

Taigi apibendrinant galima teigti, kad bent jau dabar mūsų turimi duomenys apie artimiausias analogijas Jurgionyse rastam kalavijui, taip pat radimo kontekstas leidžia Jurgionių kalaviją datuoti XIV a. – XV a. pradžia ir kelti prielaidą, kad tai trofėjinis ginklas, lietuvių karių įgytas kovų su Vokiečių ordinu metu. Ir tai, kad Jurgionių kalavijo chronologija galbūt siekia ir XIV a. pirmąją pusę, niekaip nesikerta su Jurgionių kapinyno datavimu (XIV a. pab. – XVI a. pr.), mat kalavijas – itin brangus ginklas, todėl galėjo būti naudojamas ne vienos kartos karių.

13 pav. Vyskupo Gerhardo fon Švarcburgo (Gerhard von Schwarzburg, 1359–1400) antkapinis paminklas Viurburgo (*Würzburg*) katedroje (https://de.wikipedia.org/wiki/Gerhard_von_Schwarzburg#/)

14 pav. Vokiečių ordino didžiajam magistrui Konradui Tiuringiečiui (Konrad von Thüringen, m. 1240) priskiriamas kalavijas iš Karaliaučiaus, saugomas Vokietijos istorijos muziejuje Berlyne [9, 14]

Vienu cm žemiau kalavijo skersinio, per 1 cm nuo geležtės į mirusiojo pusę rasta **geležinė sagtis** (radinys Nr. 55) – kalavijo makšties tvirtinimo prie diržo sistemos elementas. Ji stačiakampio formos; aukštis – 34 mm, plotis – 22,5 mm, lankelio storis – 3,5 mm, liežuvėlio ilgis – 24 mm. Ant kairės kojos šlaunikaulio rasta **geležinė grandis** (rad. Nr. 61; 7 pav.) taip pat veikiausiai buvo makšties tvirtinimo prie diržo sistemos elementas.

Kita **geležinė sagtis** (rad. Nr. 55A), labai paveikta korozijos, ovalo formos, taip pat rasta tarp šlaunų, arčiau kairiosios šlaunies. Ji priklausė juosmenį juosusiam diržui. Sagties liežuvėlis neišlikęs. Sagtis labai korodavusi. Jos dydis 30×27 mm, lankelio storis – 3,5 mm. Tokios apvalios arba panašios ovalo formos geležinės sagtys yra labai būdingos Lietuvos gyventojų aprangai ir gana dažnai randamos XIV–XVII a. kapuose. Pagal E. Svetiko sudarytą sagčių tipologiją ji priskirtina I tipo 1-ai atmainai [18, 391–392].

Geležinis įtveriamasis peilis (rad. Nr. 56; 2 pav.) lenkta nugarėle rastas po dešinės rankos dilbiu. Peilis išlikęs beveik visas, tik įkotės galiukas nulūžęs. Peilio išlikusios dalies ilgis – 180 mm, geležtės ilgis – 123 mm, geležtės storis nugarėlėje – 4 mm, geležtės aukštis – iki 19 mm. Peilis yra labai dažna įkapė Viduramžių Lietuvos griautinių kapinynų

kapuose, būdinga ir vyrams, ir moterims. Tai universalus buities daiktas, galintis atlikti ir ginklo funkcijas artimoje kovoje, kai nėra kitų ginklų arba kai reikia pribaugti priešą.

Kairėje juosmens pusėje, virš kairiojo dubenkaulio aptikti **odinio diržo krepšio su žalvariniais apkalais** (radinys Nr. 57; 9 pav.) likučiai. Diržo krepšio odos likučių morfologinius tyrimus 2025 m. atliko restauratorė J. Kalėdienė (tyrimas Nr. ORN-80)²⁸. Paaiškėjo, kad dirbinys buvo padarytas mažiausiai iš dviejų rūšių odos: Nr. 1–3 fragmentai identifikuoti kaip ožkos oda, o Nr. 4 – galvijo oda. Tiek ožkos, tiek ir galvijo odos fragmentų storis apie 1 mm. Mažas fragmentų dydis neleido objektyviai įvertinti, kokio storio oda buvo panaudota viso dirbinio gamybai.

Diržo krepšys buvo puoštas gražiais apkalais. Centrinis apkalas gana masyvus, ažūrinis, varpelio formos. Jis 43 mm pločio, 42 mm aukščio, pritvirtintas prie odos trimis kniedėmis. Ant didžiausios odos skiautės prikniedytas ažūrinis rakto skylutę imituojantis apkalas (aukštis – 15, plotis – 11 mm). Ant dar vienos odos skiautės rasta viena kniedė. Taip pat greta rasti du ištęsti apkalai, centrinėje dalyje puošti ataugėle su pusapvale įduba, turintys

28 Archeologinės odos tyrimo ataskaita Nr. ORN-80 saugoma Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų Restauravimo skyriuje.

dvi kniedes. Apkalų ilgis – 41 mm, plotis – 7 mm. Panašu, kad šiedu apkalai galėjo būti nuo kapšelio (piniginės) viršutinės dalies.

E. Svetikas panašius apkalus, panašius į centrinį ažūrinį varpelio formos apkalą, vadina „balandžio pavidalo ženklais“ ir laiko XIV a. pab. – XVI a. pranciškonų vienuolijos tretininkų (terciarijų) atributu; panašius apkalus jis datuoja XIV a. pabaiga – XV a. pirmuoju ketvirčiu [17, 434–438]. Abejotume, ar santykinai menką christianizacijos poveikį patyrusioje Jurgionių bendruomenėje galėjo būti tretininkų, bet negalime nesutikti su pateikiama tokių diržo krepšių apkalų chronologija. E. Svetiko pateikiamas datavimas labai svarbus, nes leidžia susiaurinti Jurgionių kapinyno kapo Nr. 16 datavimą iki XIV a. pabaigos – XV a. pirmojo ketvirčio.

Diržo krepšio apkalų tyrimas XRF analize atliktas dviejose kapšelio sagties vietose (3 lentelė). Atlikus sagties didžiausio fragmento metalo sudėties tyrimus matyti, kad spektre vyrauja intensyvios vario (Cu) smailės. Pateiktame spektre matyti ir mažesnio intensyvumo švino (Pb), alavo (Sn), arseno (As), stibio (Sb), nikelio (Ni) bei cinko (Zn) smailės. Kitos dar mažesnio intensyvumo smailės toliau nenagrinėjamos. Užrašytame spektre matyti mažo intensyvumo alavo (Sn) bei švino (Pb) smailės. Skaitine išraiška alavo (Sn) fiksuojama ~14 %, švino (Pb) ~4%, o vario ~80 %, todėl būtų galima teigti, jog tai Viduramžiais naudotas bronzos lydinys – švininė bronzos. Šiek tiek didesnis švino (Pb) kiekis tokiuose lydinuose pagerina jo takumą, todėl liejiniai mažiau trūkinėja bei lūžta, o poliruotas paviršius įgauna švelnų blizgesį. Apie arseno druskų naudojimą vario lydinuose jau minėta aptariant kalavijo tyrimų duomenis. Apibendrinant tyrimų rezultatus galima daryti išvadą, kad odinio kapšelio sagtis – vario (Cu), alavo (Sn) ir švino (Pb) lydinys – švininė bronzos.

3 lentelė. Diržo krepšio apkalų metalo sudėties rentgeno fluorescencinės (XRF) analizės duomenys

Matavimų skaičius	Elementai						
	Cu	Sn	Pb	Sb	As	Zn	Fe
I matavimas	79,22 ± 0,07	13,48 ± 0,04	4,30 ± 0,04	1,78 ± 0,03	0,40 ± 0,04	0,14 ± 0,02	0,28 ± 0,02
II matavimas	79,31 ± 0,18	14,04 ± 0,05	3,21 ± 0,03	1,93 ± 0,02	0,38 ± 0,03	0,13 ± 0,01	0,25 ± 0,02

Krepšyje buvo įdėtas geležinis **skustuv** (rad. Nr. 60; 9 pav.), geležinis **skiltuv** (rad. Nr. 58) ir **titnagas** (rad. Nr. 59) ugniai įžiebtai. Visi trys radiniai gana dažni Vėlyvųjų viduramžių Lietuvos vyrų kapuose. Skustuv geležinis, lenkta nugarėle, su tvirtinimais rankenėlei. Atrodo, skustuv buvo sulenkiamas. Skustuvo ilgis 81 mm. Atstumas nuo ašmenų galo iki rankenėlės tvirtinimo vietos – 63 mm. Geležtės aukštis – iki 13 mm, storis nugarėlėje – 2 mm. Skiltuv geležinis, ovalo (?) formos. Ją nustatyti sunku dėl to, kad radinys visiškai sutrupėjęs į kelis smulkius fragmentus. Dirbinio paskirtį pavyko patikimai nustatyti pagal greta rastą titnagą. Skiltuv galėjo būti daugmaž 80 mm ilgio, 30 mm pločio su 6 mm storio lankeliu. Šalia rastos apskaldytas pilkai rusvo titnago gabalėlis su patinos fragmentais. Jo dydis – 50 × 35 × 15 mm.

Dešinės kojos padikaulių srityje rasta geležinė **sagtis** (radinys Nr. 62) veikiausiai buvo pentino pritvirtinimo elementas. Ji geležinė, ovalo formos, kiek įlenkta į vidų. Sagties dydis 31 × 31 mm, lankelio storis – 4,5 mm, liežuvelio ilgis galėjo būti apie 30 mm (liko keli smulkūs sutrupėjęs liežuvelio fragmentai).

Tarp kojų, arčiau kairės kojos pėdos kaulų, rastas geležinis **pentinas** (radinys Nr. 63). Jo dydis – $155 \times 97 \times 34$ mm. Lankelio aukštis – iki 12 mm, storis – 5 mm. Dyglis ilgis – 49 mm, plotis plačiausioje vietoje – 12 mm. Dyglis gale išlikęs žvaigždinis ratukas (8 spyglių). Du spygliai nulūžę, kiti sveiki. Abiejose pentino lankelio pusėse išlikę dirželį tvirtinantys elementai.

Atlikus pentino lankelio metalo sudėties tyrimus XRF analize (4 lentelė) matyti, kad spektre vyrauja intensyvios geležies (Fe) smailės. Pateiktame spektre matyti ir mažesnio intensyvumo alavo (Sn) smailės. Kadangi alavo danga gana plona ir tai archeologinis radinys, todėl ir matoma gana mažo intensyvumo smailė. Kitos dar mažesnio intensyvumo smailės toliau nenagrinėjamos. Apibendrinant tyrimų rezultatus galima daryti išvadą, kad pentino lankelis – geležies lydinys, padengtas alavo danga.

Atliekant pentino dirželio tvirtinimo kabučio metalo sudėties tyrimą XRF analizės metodu matyti (5 lentelė), kad spektre taip pat vyrauja intensyvios geležies (Fe) smailės ir mažesnio intensyvumo alavo (Sn) smailės. Kaip jau minėta, alavo danga gana plona ir tai archeologinis radinys, todėl ir matoma gana mažo intensyvumo smailė. Kitos dar mažesnio intensyvumo smailės toliau nenagrinėjamos. Užrašyti ir palyginti lankelio ir kabučio XRF spektrai. Apibendrinant tyrimų rezultatus padaryta išvada, kad pentino dirželio tvirtinimo elementas, kaip ir pentino lankelis, pagamintas iš geležies lydinio ir padengtas alavo danga.

4 lentelė. Pentino lankelio metalo sudėties rentgeno fluorescencinės (XRF) analizės duomenys

Matavimų skaičius	Elementai					
	Fe	Sn	Cu	Sb	As	Pb
I matavimas	$97,57 \pm 0,07$	$2,02 \pm 0,01$	$0,17 \pm 0,02$	0,00	$0,01 \pm 0,00$	0,00
II matavimas	$94,45 \pm 0,06$	$5,18 \pm 0,02$	$0,10 \pm 0,01$	0,00	$0,01 \pm 0,00$	0,00
III matavimas	$95,67 \pm 0,32$	$1,73 \pm 0,01$	$0,09 \pm 0,01$	0,00	$0,01 \pm 0,00$	0,00

5 lentelė. Pentiną tvirtinančio dirželio kabučio metalo sudėties rentgeno fluorescencinės (XRF) analizės duomenys

Matavimų skaičius	Elementai					
	Fe	Sn	Cu	Sb	As	Pb
I matavimas	$89,57 \pm 0,23$	$7,09 \pm 0,04$	$0,12 \pm 0,01$	0,00	0,00	0,00

Pentinai su išlikusiais žvaigždučių fragmentais rasti dviejuose Jurgionių kapinyne kapuose (kape Nr. 11, rad. Nr. 40 ir kape Nr. 16, rad. Nr. 63) [34]. Pentinai su žvaigždiniais ratukais buvo plačiai paplitę Viduramžių Europoje nuo vakarinės žemyno dalies Atlanto pakrantėje iki Maskvos Didžiosios Kunigaikštystės rytuose [38]. Pentinas iš kapo Nr. 16 savo formomis labai artimas Anglijos sostinėje Londone rastam pentinui, datuojamam XIV a. antrąja puse [6, 138–139, fig. 333]. Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje aptiktas panašus pentinas, kurio lankelio galuose (kaip ir radinyje iš Jurgionių) taip pat yra išplotos auselės su dviem skylutėmis, datuojamas XIV a. pabaiga – XV a. pirmąja puse [1, 71, inv. Nr. 960].

Pentinas kape Nr. 16 rastas arčiau kairės kojos, nors su jo tvirtinimu susijusi sagtelė buvo rasta prie dešinės kojos. Pentinai buvo tvirtinami ir prie kairės, ir prie dešinės kojos.

Rekonstrukiniame piešinyje (15 pav.) karys iš Jurgionių pavaizduotas su pentinu ant kairės kojos, nors lygiai taip pat galėjo jį turėti ir ant dešinės kojos.

Svarbu pabrėžti, kad dalis įkapių – kalavijas, diržas ir pentinas – pabrėžia aukštą socialinę statusą ir leidžia siėti kape Nr. 16 palaidotą asmenį su Vėlyvųjų viduramžių riterystės tradicija. Yra žinoma, kad 1413 m. į riterius pakeliamam asmeniui Lietuvos valdovas Vytautas įteikė paausiotą diržą ir pentinus. Pentinų ir kitų „riteriškų reikmenų“ dovanojimo atvejų žinoma ir daugiau [16, 97–99].

15 pav. Kario, palaidoto Jurgionių kapinyne kape Nr. 15, rekonstrukcinis piešinys. Manvydo Vitkūno rekonstrukcija, dailininkas Šarūnas Miškinis

REKONSTRUKCINIS PIEŠINYS

Drabužiai kape Nr. 16 neišliko, todėl kuriant rekonstrukcinį piešinį (15 pav.) teko kliautis bendromis žiniomis apie Vėlyvųjų viduramžių turtingų žmonių drabužius, batus ir kitas aprangos detales. Nuspręsta karį pavaizduoti dėvintį Viduramžių Vakarų ir Vidurio Europai būdingus rūbus. Tokiam sprendimui turėjo įtakos laikmečio kontekstas (XIV a. pabaigoje – XV a. Lietuva jau kažkiek buvo paveikta vesternizacijos, atėjusios ir su krikščionybe), o labiausiai tai, kad kape Nr. 16 palaidoto kario kalavijas ir pentinas turi gana artimų analogų Vakarų ir Šiaurės Europos šalyse (Anglijoje, Vokietijoje, Danijoje).

Vyro plaukai pavaizduoti gana ilgi, nes iš rašytinių šaltinių žinome, kad XV a. pradžioje Lietuvos vyrai turėjo gana ilgus plaukus, o veidas – be barzdos ir ūsų (tą lėmė radinys diržo krepšyje – skustuvas). Flamandų keliautojas ir diplomatas Guillebert'as de Lannoy, apsilankęs gana netoli Jurgionių esančiuose Lietuvos valdovo Vytauto dvaruose Vilniuje ir Trakuose bei jų apylinkėse, atkreipė dėmesį, kad „vyrai nešioja ilgus ant pečių paleistus plaukus, o merginos apsirengusios paprastai, panašiai kaip pikardietės“ [13, 51]. Šis pastebėjimas įdomus ir tuo, kad vyrų drabužių keliautojas neaptaria (veikiausiai tam nebuvo didelio reikalo, nes jie turbūt pernelyg nesiskyrė nuo nešiotų keliautojo gimtoje Vakarų Europoje), o moterų apranga jam pasirodo panaši į Pikardijos (į šiaurę nuo Paryžiaus esančio Prancūzijos regiono) moterų.

Rekonstrukcinis piešinys paremtas radiniais, kurių autentiškumo negalima paneigti, bendromis žiniomis apie Viduramžių madas, bet labiausiai – šio straipsnio autoriaus bei dailininko vaizduote, todėl visada gali ir turi būti vertinamas kritiškai.

APIBENDRINIMAS

XIV a. pabaiga – XVI a. pradžia datuojamame Jurgionių kapinyne (Trakų r., Aukštadvario sen.) tirtas kapas Nr. 16 yra unikalus Vėlyvųjų viduramžių Lietuvos laidojimo paminklų tyrimų kontekste. Šis kapas priklauso aukšto socialinio sluoksnio asmeniui – turtingam kariui, veikiausiai bajorui. Gana brandaus amžiaus, 45–50 metų, vyras buvo palaidotas taip pat, kaip ir daugelis Jurgionių bendruomenės narių – galva į pietryčius, kas neatitinka krikščioniškiems kapams būdingų reikalavimų laidoti mirusiuosius galva į vakarus. Tai leidžia manyti, kad šis asmuo ir jo artimieji, nors veikiausiai neabejotinai krikštyti, dar menkai paisė krikščioniškųjų laidojimo taisyklių.

Kape rastos gausios įkapės: plieninis kalavijas su žalvarine buožele ir tvirtinimo sistemos elementais, geležinis įtveriamasis peilis, geležinė diržo sagtis, iš ožkos bei galvijo odos pasiūto diržo krepšio likučiai su žalvariniais apkalais, į krepšį įdėtas geležinis skustuvas, skiltuvas ir titnagas, taip pat rastas geležinis alavuotas pentinas su spygliu ir žvaigždiniu ratuku bei geležinis pentino tvirtinimo sistemos sagtis. Kape nerasta šarvuotės elementų, bet galima spėti, kad šarvus velionis turėjo / galėjo dėvėti kovų metu.

Atlikta kalavijo, diržo krepšio apkalo, pentino lankelio ir pentino dirželį tvirtinančio kabučio metalo sudėties rentgeno fluorescencinė (XRF) analizė.

Kalavijas Jurgionių kapinyne kape Nr. 16 yra vos antras, rastas Vėlyvųjų viduramžių kape dabartinės Lietuvos teritorijoje. Jis datuotinas XIV–XV a. pradžia ir turi gana artimų analogų Vakarų ir Šiaurės Europoje (Vokietijoje, Prūsijoje, Anglijoje, Danijoje).

Tikėtina, kad tai trofėjinis ginklas, galbūt paimtas kovose su Vokiečių ordinu ir jo talkininkais (drįstame spėti, galbūt ir garsiajame Žalgirio mūšyje, kas atitiktų kapo chronologiją).

Pentinas datuojamas XIV a. pabaiga – XV a. pirmąja puse ir turi gana artimų analogų Lietuvoje (Vilniaus Žemutinė pilis) ir Anglijoje (Londone). Pentinai yra retas radinys

Vėlyvųjų viduramžių Lietuvos kapinynuose, o Jurgionyse jis rastas viename kape su kalaviju, kas daro šį kapą unikaliu.

Remiantis kapo Nr. 16 radiniais ir bendru Jurgionių kapinyno kontekstu, šį kapą galime datuoti XIV a. pabaiga – XV a. pirmu ketvirčiu.

Jurgionių kapinynas ir jo kapas Nr. 16 yra labai svarbūs Viduramžių Lietuvos laidosenos ir karybos pažinimui.

Kapinyno bei jo aplinkos archeologinius tyrimus tikslinga tęsti, siekiant ne tik geriau iširti šį laidojimo paminklą, bet ir bandant aptikti jį palikusios bendruomenės gyvenvietės vietą. Taip pat verta atlikti istorinius tyrimus, nagrinėjant Lietuvos Metrikos ir kitus šaltinius bei bandant atsekti, kokioms bajorų šeimoms priklausė žemės Jurgionyse ir jų apylinkėse.

Gauta 2025 11 12

Priimta 2025 12 10

Šaltiniai ir literatūra

- [1] BLAŽEVIČIUS, Povilas; BUGYS, Paulius. Vilniaus žemutinės pilies LDK valdovų rūmų teritorija (u.k. 141 ir u.k. 24705). Ploto į pietus nuo I ofcinos archeologinių tyrimų 2005–2009 m. ataskaita. *Lietuvos istorijos instituto Rankraštynas*, F1-8151.
- [2] BUGYS, Paulius. XV–XVI a. ilgieji kovos peiliai iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus. *Vytauto Didžiojo karo muziejus 2015 metais*. Almanachas. Kaunas: Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, 2015, p. 5–15.
- [3] DAKANIS, Bronius. Jurgionių kapinynas. *Kultūros paminklų enciklopedija. Rytų Lietuva II*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998, p. 22.
- [4] DAKANIS, Bronius. Mažai žinomi V–XII a. Rytų Lietuvos pilkapiai. *Muziejai ir paminklai*. Kn. 8. Vilnius: Mokslo, 1987, p. 57–68.
- [5] DEDIALA, Ričardas; VITKŪNAS, Manvydas. *Change of the Lithuanian burial rite in the 14th–16th century. Archaeological and Written data. 22nd Annual Meeting of the EAA 31st August–4th September 2016 Vilnius*, p. 113–114.
- [6] ELLIS, Blanche M. A. Spurs and spur fittings. *The Mediaval Horse ant Its Equipment* (c. 1150 – c. 1450). Ed. by J. Clark. London: HMSO, 1995, s. 124–156.
- [7] GABRIŪNAITĖ, Kazimiera. 1964 m. Šilelio kapinyno, Kauno rajonas, tyrinėjimų dienoraštis. 3. *Lietuvos istorijos instituto Rankraštynas*, F1-194.
- [8] HOŠEK, Jiří; KOŠTA Jiří, ŽÁKOVSKÝ, Petr. *Ninth to mid-sixteenth century swords from the Czech Republic in their European context*. Part II. Prague–Brno, 2021: The Czech Academy of Sciences, Institute of Archeology.
- [9] HULL, Jeffrey. *Early European Longswords: Evidence of Form and Function*, p. 13 – 15 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2025 11 11]. Prieiga per internetą: file:///D:/Downloads/Early_European_Longswords_Evidence_of_Fo-8.pdf>
- [10] JANIONIS, Andrius. V–XV a. kalavijų raida Lietuvos archeologinės medžiagos archeometalurginių tyrimų kontekste. Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai, Istorija ir archeologija (H 005). Vilniaus universitetas, 2025.
- [11] JANKAUSKAS, Rimantas. Žmonių palaikų iš Jurgionių (2010 m. archeologinių kasinėjimų) antropologinio tyrimo ataskaita. Įdėtiniai lapai ataskaitoje: M. Vitkūnas. Jurgionių kapinyno, vad. Prancūzų kapais (13145), Trakų r., detaliųjų archeologinių tyrimų 2010–2011 m. ataskaita. *Lietuvos istorijos instituto Rankraštynas*, F1-5665, p. 128–129.
- [12] KAUFMANN, Sabine. Schwert, vermutlich König Albrechts I [interaktyvus]. [Žiūrėta 2025 11 11]. Prieiga per internetą: <https://nat.museum-digital.de/object/1240787>

- [13] *Kraštas ir žmonės. Lietuvos geografiniai ir etnografiniai aprašymai (XIV–XIX a.)*. Antras papildytas leidimas. Parengė prof. J. Jurginis ir doc. A. Šidlauskas. Vilnius: Mokslas, 1988.
- [14] OAKESHOTT, Ewart. *Archaeology of Weapons. Arms and Armour from Prehistory to the Age of Chivalry*. Woodbridge: Boydell Press. 1999, p. 321–322.
- [15] OAKESHOTT, Ewart. *The Sword in the Age of Chivalry*. Boydell Press, 1998.
- [16] PETRAUSKAS, Rimvydas. Riteriai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XIV a. pabaigoje – XVI a. pradžioje. *Istorijos šaltinių tyrimai*. T. 1. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2008, p. 91–113.
- [17] SVETIKAS, Eugenijus. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės christianizacija XIV a. pab. – XV a. T. I*. Vilnius: Diemedis, 2009.
- [18] SVETIKAS, Eugenijus. Sagtys XIV–XVII a.: tipai ir sagtys (pagal vėlyvųjų viduramžių kapinynų medžiagą). *Lietuvos archeologija*. T. 15. Vilnius: Diemedis, 1998, p. 389–432.
- [19] SVETIKAS, Eugenijus. *Žalgirio epochos Lietuvių ir žemaičių karių kapai su ginklais*. Vilnius: Diemedis, 2011.
- [20] URBANAVIČIENĖ, Saulė. Diktatų kapinynas. *Lietuvos archeologija*. T. 11. Vilnius: Diemedis, 1995.
- [21] VALATKIENĖ, Laima. Kuršų kapinynas. *Lietuvos archeologija*. T. 11. Vilnius: Diemedis, 1995, p. 214–243.
- [22] VALATKIENĖ, Laimutė. Kuršų kapinyno (Telšių r., Luokės ap.) tyrinėjimų 1987 m. ataskaita. *Lietuvos istorijos instituto Rankraštynas*, F1-1833.
- [23] VALATKIENĖ, Laimutė. Kuršų kapinyno (Telšių r., Luokės ap.) tyrinėjimų 1987 m. ataskaita (grafinė medžiaga, fotoilustracijos). *Lietuvos istorijos instituto Rankraštynas*, F1-1833a.
- [24] Valstybės archeologijos komisijos (VAK) byla Nr. 58, lapai 58–69. *Kultūros paveldo centro archyvas*.
- [25] VITKŪNAS, Manvydas. Jurgionių kapinyno, vad. Prancūzų kapais (13145), Aukštadvario sen., Trakų r., detaliųjų archeologinių tyrimų 2014 m. ataskaita. *Lietuvos istorijos instituto Rankraštynas*, F1-7337.
- [26] VITKŪNAS, Manvydas. Jurgionių kapinyno, vad. Prancūzų kapais (13145), Trakų r., detaliųjų archeologinių tyrimų 2010–2011 m. ataskaita. *Lietuvos istorijos instituto Rankraštynas*, F1-5665.
- [27] VITKŪNAS, Manvydas. Jurgionių kapinyno, vad. Prancūzų kapais (13145), Trakų r., detaliųjų archeologinių tyrimų 2013 m. ataskaita. *Lietuvos istorijos instituto Rankraštynas*, F1-6777.
- [28] VITKŪNAS, Manvydas. Jurgionių kapinyno, vad. Prancūzų kapais (13145), Aukštadvario sen., Trakų r., detaliųjų archeologinių tyrimų 2014 m. ataskaita. *Lietuvos istorijos instituto Rankraštynas*, F1-7337.
- [29] VITKŪNAS, Manvydas. Jurgionių senkapis. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2011 metais*. Vilnius: Lietuvos archeologijos draugija, 2012, p. 175–179.
- [30] VITKŪNAS, Manvydas. Jurgionių senkapis. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2013 metais*. Vilnius: Lietuvos archeologijos draugija, 2014, p. 182–189.
- [31] VITKŪNAS, Manvydas. Jurgionių senkapis. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2014 metais*. Vilnius: Lietuvos archeologijos draugija, 2015, p. 186–196.
- [32] VITKŪNAS, Manvydas. Medieval Old Cemeteries of the Provinces. *A Hundred Years of Archaeological Discoveries in Lithuania*. Ed. by G. Zabiela, Z. Baubonis, E. Marcinkevičiūtė. Vilnius: Lietuvos archeologijos draugija, 2016, p. 442–453.
- [33] VITKŪNAS, M. Mūsų protėvių į amžinybę lydėdavo ir ginklai, ir vištos. *Savaitė*, 2025 spalio 23, Nr. 43, p. 46–47.

- [34] VITKŪNAS, Manvydas. Raitelių atributai iš XIV a. pabaigos – XVI a. pradžios Jurgionių kapinyne. *Lituanistica*, 2020, T. 66, Nr. 4 (122), p. 263–282.
- [35] VITKŪNAS, Manvydas; VAŠKEVIČIŪTĖ, Ilona. Jurgionių senkapis. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2010 metais*. Vilnius: Lietuvos archeologijos draugija, 2011, p. 151–157.
- [36] VOLKAITĖ-KULIKAUSKIENĖ, Regina. Krūminių senkapis. *Lietuvos archeologija*. T. 1. Vilnius: Mokslas, 1979, p. 112–121.
- [37] ZABIELA, Gintautas. Bečių senkapis. *Lietuvos archeologija*. T. 11. Vilnius: Diemedis, 1995, p. 360–361.
- [38] ДВУРЕЧЕНСКИЙ, Олег. Колесцовые шпоры, происходящие с территории русских княжеств и Московского государства второй половины XIII–XVII вв. *Военная археология. Сборник материалов научного семинара*. Вып. 4. Москва: ИА РАН, 2018, с. 118–182.

MANVYDAS VITKŪNAS

Warrior's Grave with a Sword from the Jurgionys Cemetery of the Late Fourteenth–Early Sixteenth Century

Summary

The article presents information about grave no. 16 (Fig. 1) discovered in 2010 during the archaeological excavations at the Jurgionys cemetery located in the Aukštadvaris Eldership of Trakai District and dated to the late fourteenth–early sixteenth century. This inhumation grave contained remains of a 45–50-year-old man equipped with abundant burial goods, namely, a sword (Figs. 3–5), a knife (Fig. 2), a belt buckle (Fig. 8), a belt pouch (Fig. 9; containing an iron razor (Fig. 10), an iron flint striker, and a flint), a spur (Fig. 12), and a buckle (Fig. 11) from the spur fastening strap. This is an exceptional assemblage of burial goods not only in Lithuania but also among the medieval burial monuments of the whole of Europe. In Lithuania, it is only the second investigated grave of this period containing a sword, and the first in which the sword was discovered together with a spur. The article presents the results of chemical composition analyses of the metal artifacts (Tables 1–5), their radiographic examinations (Fig. 5), morphological analysis of the leather items, and includes the drawing of the reconstructed clothing and armament of the said man buried in grave no. 16 (Fig. 15).

The man of fairly mature age, namely, 45–50 years old, was buried in the same manner as most members of the medieval Jurgionys community: with his head oriented to the south-east, at an angle of 150°, which does not conform to the Christian burial requirement of placing the deceased with the head toward the west. This suggests that the man and his relatives, although almost certainly baptised, still neglected Christian burial customs.

The grave contained abundant burial goods: a steel sword with a bronze pommel and elements of the fastening system; an iron hafted knife; an iron belt buckle; remnants of a belt pouch made of goat and bovine leather decorated with bronze fittings and containing an iron razor, a flint striker and a piece of flint; a tin-plated iron spur with a rowel; and an iron buckle from the spur fastening system. No elements of body

armour were found in the grave, but it can be assumed that the deceased could have owned or worn body armour during battles.

X-ray fluorescence (XRF) analysis was performed to determine the metal composition of the sword (Tables 1–2), the belt pouch fitting (Table 3), the spur bow (Table 4), and the spur strap hook (Table 5). The blade of the sword from grave no. 16 of the Jurgionys cemetery was made of steel (Table 1), while the pommel decorated with a stamped shield-shaped ornament was made of bronze (Table 2).

X-radiographic examination (Fig. 5) revealed traces of markings on the blade. The marks were engraved and therefore very shallow and illegible in the radiograph. The blade was manufactured from at least three steel strips: the central part, namely, the core with a fuller, was forge-welded to two outer strips forming the cutting edges. This manufacturing method was quite common in Europe and is classified as the EC type (according to Jiří Hošek, Jiří Košta, and Petr Žakovský).

According to Ewart Oakeshott's typology, the pommel of the Jurgionys sword corresponds to Type I1. The sword dates to the late fourteenth–early fifteenth century and has close analogues in Western and Northern Europe (Germany, England, Denmark, etc.). A similar sword is depicted on the tomb monument of Bishop Gerhard von Schwarzburg (1359–1400) in Würzburg Cathedral, Germany (Fig. 13). The sword attributed to the Grand Master of the Teutonic Order Konrad von Thüringen (d. 1240), originating from Königsberg and now preserved in the German Historical Museum in Berlin (Fig. 14) is an even closer analogue. It is possible that the sword found at Jurgionys was a trophy taken by the Lithuanians during their fights against the Teutonic Order and its allies.

The belt pouch was crafted from bovine and goat leather and decorated with brass fittings (Table 3). The iron spur had a spike with a star-shaped rowel and was coated with tin (Table 4–5). It was dated to the late fourteenth century–the first half of the fifteenth century. This type of spur has close analogues in Lithuania (Vilnius Lower Castle) and in London.

Based on the grave goods and the broader context of the Jurgionys cemetery, grave No. 16 has been dated to the late fourteenth century–the first quarter of the fifteenth century.

Keywords: medieval burial, Jurgionys cemetery, warrior, sword, stirrup